

A detailed oil painting of Tadeusz Kościuszko, a Polish military leader. He is depicted from the chest up, turned slightly to his left, looking off-camera with a serious expression. He has dark, wavy hair and is wearing a dark blue or black military coat with prominent silver fringed epaulettes. Underneath, a red waistcoat is visible, along with a black cravat and a large black bow tie. A silver circular badge is pinned to his left breast, and a medal hangs from a ribbon on his right. He holds a rolled-up white document in his hands. The background is a soft, out-of-focus mix of warm tones.

Kościuszko w Jędrzejowie

opracowanie: Marek Galant

Wprowadzenie

- 12 marca 1794 Antoni Madaliński odmówił redukcji I Wielkopolskiej Brygady Kawalerii Narodowej i poprowadził ją z Ostrołęki w kierunku Krakowa.
- 24 marca 1794 w Krakowie na rynku został ogłoszony akt powstania, powołujący Tadeusza Kościuszkę naczelnikiem insurekcji. Kościuszek złożył publicznie na rynku przysięgę.
- 28 marca Kościuszek wskazywał Madalińskiemu Wodzisław na miejsce koncentracji. Kościuszek przesłał Madalińskiemu „**rezolucję**”, w której polecił skierować brygadę, a także napotkane po drodze siły pod Wodzisław i otwarcie najkrótszej drogi do Warszawy. Jednak plany te się zmieniły bo 1 kwietnia Kościuszek, chcąc uprzedzić połączenie kolumn rosyjskich, Tormasowa i Rachmanowa wyruszył, by połączyć się z oddziałami, które na odgłos powstania ciągnęły pod Kraków¹.
- 4 kwietnia 1794 pod Racławicami wojska powstańcze pod wodzą samego Kościuszki stoczyły zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi dowodzonymi przez generała majora Aleksandra Tormasowa.
- 5 maja 1794 Kościuszek założył warowny obóz pod Połańcem. W obozie Naczelnik oczekiwał przybycia dywizji wielkopolskiej i dywizji wołyńskiej, którymi z woli żołnierzy dowodził ppłk Jan Grochowski (razem ok. 6600 żołnierzy). Po połączeniu z dywizjami Grochowskiego, Kościuszek planował rozbicie korpusu wojsk rosyjskich gen. Fiodora Denisowa. Denisow z kolei, starał się nie dopu-

¹ *General Józef Zajczek: 1752-1826*, Jadwiga Nadzieja, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1975, str. 132

ścić do połączenia wojsk polskich. 13 maja Rosjanie zaatakowali wojska Kościuszki pod Połańcem, ale zostali odparci. Oba wojska nadal się obserwowały.

- 7 maja 1794 Kościuszko wydał w Połańcu uniwersał regulujący powinności gruntowe włościan i zapewniający dla nich skuteczną opiekę rządową, bezpieczeństwo własności i sprawiedliwość w komisjach porządkowych. Akt ten, zwany uniwersałem połanieckim, stanowił uwieńczenie wielu rozporządzeń i proklamacji wydanych przez Kościuszkę w sprawie chłopskiej od chwili rozpoczęcia powstania.

Insurekcja na Ziemi Jędrzejowskiej

19 maja 1794 roku Tadeusz Kościuszko wyruszył z Połańca w pościg za wojskami rosyjskimi gen. Fiodora Denisowa. Po bezskutecznej pogoni za nieprzyjacielem Kościuszko rozbił obóz pod Sieczkowem². 21 maja Kościuszko przesunął swoje wojska do Borkowa, dywizja Grochowskiego była w Gortatowicach. I Wielkopolska BKN z gen. Antonim Madalińskim na czele zatrzymała się w Sędziejowicach³. W kolejnych dniach Kościuszko przebywał w Pińczowie 22 – 23 maja, wcześniej 19 maja przez Pińczów przeszły wojska rosyjskie dowodzone

² Wieś w Polsce, położona w województwie świętokrzyskim, w powiecie buskim, w gminie Tuczępy

³ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, Stanisław Herbst, Wydawnictwo Książka i Wiedza, 1983, str. 155.

przez Denisowa, który wycofywał się przed wojskami Kościuszki⁴. Denisow otrzymawszy rozkaz Igelstróma⁵, aby się połączył z korpusem pruskim gen. lejtn. Franciszka Favarata, parł nieustraszenie na zachód i zatrzymał się dopiero w rejonie Szczekocin. Wojska insurekcyjne miały małą sprawność marszową. Uformowanie kolumn po wymarszu z Połańca zabrało więcej niż pół dnia. Pod Jędrzejowem, gdy niespodzianie 28 maja pojawiły się kolumny rosyjskie Denisowa i rozwinęły się do boju, tylko z wielkim trudem udało się Kościuszcze sprawić szyk bojowy⁶.

Głównym celem zatrzymania się w Pińczowie Kościuszki, było oczekiwanie na przybycie Sanguszki, któremu naczelnik polecił na czele silnego oddziału ocalić kasę, znajdującą się w Galicyi. Sanguszko przezwyciężając wiele trudności wywiązał się z zadania. Srebra kościelne z województwa krakowskiego były odstawione przez Sanguszkę i doręczone Kościuszcze w Pińczowie 22 lub 23 maja. Poza srebrami kościelnymi Sanguszko przywiózł także kasę powstania: „Pobór województwa Krakowskiego został pomyślnie przewieziony przez Galicyę do obozu pod Pińczów, lecz suma nie jest znana. Książę Eustachy Sanguszko opisał z jakimi przygodami dostarczył kasę powstańczą Kościuszcze do Pińczowa ścigany przez Kozaków aż do granic miasta, a wcześniej gdy Austriacy nie chcieli go przepuścić przez Wisłę, zaprosił kapitana austriackiego do siebie na kwaterę i tam zagroził mu powieszeniem, jeśli nie dostanie przepustki: „...aż mu arytmetycznie dowiodłem, iż od bantu utrzymującego pułap o dwa łokcie stopy jego nie do-

⁴ *Dawno temu na Podniu*, Tomasz Jaklewicz, Drukarnia Panzet Krzysztof Zatorski, 2013

⁵ Osip Andriejewicz Igelström, (ur. 7 maja 1737, zm. 18 lutego 1817) – baron, potem hrabia, rosyjski dyplomata pochodzenia szwedzkiego, generał wojsk rosyjskich w Koronie w czasie powstania kościuszkowskiego 1794 roku

⁶ *Sukmana i krzyż: studia z dziejów insurekcji kościuszkowskiej: zagadnienia militarne i organizacyjne, udział duchowieństwa, legenda Naczelnika*, Jan Ziółek, Wydaw. Tow. Nauk. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1990, str. 28.

staną podłogi. Sanguszko był dezerters z armii rosyjskiej, w przypadku dostania się w ręce rosyjskie groziło mu powieszenie bez sądu⁷.

Kościuszko z powodu braku informacji o ruchach wojsk nieprzyjaciela wysłał II Małopolską Brygadę Kawalerii Narodowej na rozpoznanie terenu. Denisow od Mierzawy skręcił nagle ku północy, w stronę Jędrzejowa, jakby chciał iść ku Kielcom, z Jędrzejowa zaś ruszył znów wprost na zachód ku Pilicy⁸. Kawaleria Narodowa wysłana na rozpoznanie, przemieszczając się przez Pińczów, a następnie wzdłuż rzeki Mierzawy przez, Niegosławice i Konary podążając za nieprzyjacielem⁹ dopiero na południe od Jędrzejowa w Zagaju 24 maja napotkała na tylną straż kozaków Denisowa¹⁰, doszło do starcia między siłami polskimi i rosyjskimi, siły nieprzyjaciela zostały pokonane i odepchnięte¹¹. Po potyczce wezwano ze wsi kilku chłopów, aby pochowali zabitych. Ciała poległych Polaków i Kozaków załadowano na wozy i przewieziono w okolice drogi Zagaje – Łysaków i pochowano ich we wspólnej mogile.¹² Równocześnie 24 maja Kościuszko pomaszerował z Pińczowa w stronę Konar i Przyłuku. Dzięki zwycięskiej potyczce pod Zagajem, Kościuszko upewniony, iż okolica jest oczyszczona, 25 maja przesunął swą dywizję na silną pozycję nad Mierzawą, zakładając obóz w Konarach i Przyłuku¹³, po czym w następnych dniach skierował się przez Przyłek na Jędrzejów. Do kolejnej potyczki na terenie Zagaja doszło 25 maja, kiedy to ponownie starły się siły kozackie z kawalerią

⁷ *Dawno temu na Podidziu* Tomasz Jaklewicz

⁸ *Kościuszko: opowieść*, Karol Koźmiński, Wiedza Powszechna, 1963, str. 139.

⁹ *Studia i materiały do historii wojskowości, Tom 8*, Jan Wimmer, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962r. str. 160.

¹⁰ *Денисов, Русская старина XI*, Санкт Petersburg, 1874, str. 387-388.

¹¹ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, Stanisław Herbst, Wydawnictwo Książka i Wiedza, 1983, str. 156.

¹² *Записки Хрущевых 1794г.* Санкт Petersburg, 1820, str 188.

¹³ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str. 156.

polską idącą z nad Mierzawy na Jędrzejów¹⁴. 26-go maja Kościuszko z głównymi siłami wszedł do Jędrzejowa. 25 maja w Jędrzejowie były już pierwsze oddziały wojsk Kościuszki. Wśród wojsk, które przybyły do Jędrzejowa byli kosynierzy pod dowództwem Bartosza Głowackiego, ułani, krakusi. Główny sztab ulokowany był na polach Podklasztorza, również odbywały się tam ćwiczenia i musztry, które obserwowała okoliczna ludność. W Jędrzejowie na rynku Kościuszko wygłosił przemowę do wojska i zgromadzonej ludności, jak wynika ze wspomnień ówczesnych mieszkańców, lud ze łzami w oczach wiwatował i wznosił radosne okrzyki¹⁵.

27 maja stawiał się w Jędrzejowie przed Najwyższym Naczelnikiem, gen. lejtn. ks. Józef Poniatowski wraz z gen. Michałem Wielhorskim i mjr. Mikołajem Bronikowskim¹⁶. Poniatowski był wezwany listownie przez Stanisława Augusta, który chciał zwiększyć swoje wpływy na losy insurekcji. Po przybyciu do Jędrzejowa posłał Poniatowski po Sanguszkę i razem poszli do Naczelnika, kwaterą stojącego w opactwie¹⁷. Kościuszko był wówczas zajęty nawałem pracy państwowej. Z każdego miejsca postoju wydawał akty ustawodawcze, tworzył Radę Najwyższą Narodową, musiał też uniwersałami rozstrzygać, licznie napływające wątpliwości i skargi oraz łagodzić lokalne zawiści i spory¹⁸. W jędrzejowskim opactwie cystersów doszło do spotkania Kościuszki z księciem Józefem Poniatowskim, który na wezwanie króla spieszył z zagranicy do Warszawy. Rozmowa między nimi miała charakter oficjalny i odbywała się w sztywnej atmosferze. Kościuszko, odziany w szarą sukmanę, miał zapytać podczas powitania: „Czego Książę sobie życzysz?” Na co wyfraczony na czarno ks. Józef od-

¹⁴ *Insurekcja kościuszkowska*, Mirosław Francić, Krajowa Agencja Wydawnicza Kraków, 1988, str. 73.

¹⁵ *Czasopismo poloni w USA „Zgoda”* 11 maj 1905r. – wspomnienia Bolesława Anca

¹⁶ *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Bartłomiej Szynkler, str. 184.

¹⁷ *Ksiązę Józef*, Adam Mieczysław Skałkowski, wyd. Katolik, 1913, str. 154.

¹⁸ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str. 156.

parł „Służyć prostym żołnierzem!” Wówczas Kościuszko zaproponował księciu objęcie naczelnego dowództwa na Litwie¹⁹. Księżę nie przyjął ofiarowanego dowództwa na Litwie, lecz zalecił Wielhorskiego²⁰. Kościuszko mianował 4 czerwca²¹ Michała Wielhorskiego samodzielnym de facto wodzem powstania litewskiego²². Józef Poniatowski chciał być w okolicach Warszawy, blisko stryja króla, który jego obecności potrzebował.

Żołnierze stacjonujący w Jędrzejowie początkowo przyjęli negatywnie informacje o obecności Poniatowskiego w obozie. Dopiero po agitacji ks. Sanguszki zaczęli go traktować życzliwie, a kiedy ks. Józef pojawił się przed frontem, wiwatowali na jego cześć²³. Sanguszko zebrał starszyznę, oznajmił, że księżę jest u Naczelnika, i pytał, czy mu będą radzi. „Zrazu szlachta zacięła się, milczą, lecz przemówił do nich i prawie wszyscy odezwali się, że go życzą widzieć i jak najlepiej przyjmą²⁴.” Przenocowawszy w namiocie Sanguszki²⁵, Poniatowski udał się następnego dnia rano do stolicy, Kościuszko zaś pomaszerował z wojskiem do Krzcięcic. 29 V dywizją własną staje Kościuszko w Krzcięcicach, dywizją Grochowskiego w Desznie, skąd po trzech dniach zawrócił do Jędrzejowa. Niewiadomy jest cel tego manewru. Korzon snuł domysły, że Naczelnik pragnął być w stałym kontakcie z Grochowskim, który obozował pod Desznem²⁶.

¹⁹ *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Bartłomiej Szyndler, str. 184

²⁰ *Księżę Józef*, str. 154.

²¹ *Wokół sporów i polemik: seria druga - Tom 1*, Jerzy Łojek Wydaw. Lubelskie, 1984, str. 78.

²² *Księżę Józef*, str. 154.

²³ *Tadeusz Kościuszko, 1746-1817*, Bartłomiej Szyndler, 1991, str. 221

²⁴ *Księcia Eustachego Sanguszki: pamiętnik, 1786-1815*, 1876, str. 34

²⁵ Księżę Eustachy Erazm Sanguszko (1768–1844) był polskim szlachcicem, generałem, dowódcą wojskowym, dyplomatą i politykiem. Podczas powstania kościuszkowskiego w 1794r. Był generałem dywizji i dowódcą dywizji. W bitwie pod Szczekocinami uratował życie Kościuszki.

²⁶ *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Bartłomiej Szyndler, 1994, str. 183

Grochowski 25 maja doszedł zapewne do Jędrzejowa, dokąd nazajutrz przesunął się Kościuszko, zostawiając o 6 km na południe od miasta, w Potoku, część nowych formacji, jak II batalion 2 regimentu grenadierów krakowskich i strzelców płk. Dembowskiego. W Jędrzejowie nastąpiło pierwsze bezpośrednie zetknięcie się obu dywizji. Oddziały porządkowały się, składały miesięczne raporty²⁷. Strona polska zajmując rejon Jędrzejowa osłaniała woj. sandomierskie i Kraków, gdzie trwał pobór, formowanie milicji i organizowanie pospolitego ruszenia²⁸. 4 czerwca podczas patrołowania terenu, na zachód od Jędrzejowa doszło do starć polskich oddziałów z kozakami Denisowa. Wzięto wzajemnie jeńców, do niewoli dostał się podoficer pruski, udający Polaka, dostał się do sztabu Kościuszki i wykradł raport o stanie korpusu na dzień 28 maja łącznie z nazwiskami dowódców²⁹. 27 maja pod Słupią rozpoznające oddziały kawalerii znowu ścierały się z tylną strażą kozacką oraz dwukrotnie 30 i 31 maja koło Tarnawy³⁰.

Była okazja do całkowitego pobicia Denisowa, gdy przeprawiał się on ze swym wojskiem przez dolinę rzeczki Mierzawy w Tarnawie³¹. Madaliński z brygadą był w Sędziszowie, II Regiment Grenadierów Krakowskich we wsi Potok. Korpus Denisowa musiał zostać na południe od bagnistej rzeczki Mierzawy, czekając na dogodną do działania okazję. Naczelnik zajmując Krzęcice miał w rękach przejście przez rzeczkę Mierzawę na jej południowy brzeg, z Deszna gen. Grochowski mógł działać swobodnie wzdłuż jej północnego brzegu. Dlaczego jednak Naczelnik nie uderzył tutaj na odosobnionego Denisowa, który 30 i 31 maja przeprawiał się przez bagnistą dolinę rzeczki Mierzawy w Tarnawie — nie wiadomo. Robi Naczelnikowi z tego zarzut jego przeciw-

²⁷ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str.156

²⁸ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str.156

²⁹ <http://dariuszkalina.pl/2013/09/29-11-2011-zabytek-uratowany-na-dworze-w-ludyni/>

³⁰ *Tadeusz Kościuszko, 1746-1817*, Bartłomiej Szyndler, 1991, str.221

³¹ *Zwycięstwo czy klęska: w 190 rocznicę powstania*, Henryk Kocój, 1984, str.129

nik ataman Adrian Denisow. W czasie tej przeprawy doszło tylko do walk kawaleryjskich z kozakami w rejonie przejścia przez przeszkodę w dniach 30 i 31 maja. Walki te świadczą, że kawaleria polska obserwowała przeprawę z Sędziszowa i że musiał być o niej powiadomiony Naczelnik przebywający w odległych tylko o 10 km Krzęcicach. Na zajmowanej pozycji przebywał Naczelnik cztery dni. Teren sprzyjał uderzeniu polskie ugrupowanie okracając na rzeczce Mierzawie było korzystne, nieprzyjaciół znajdował się w kłopotliwej sytuacji w czasie przeprawy przez cieśninę wśród bagien. Musiały być jakieś ważne powody, które powstrzymały Naczelnika od decyzji rozpoczęcia bitwy w trudnym dla nieprzyjaciela położeniu.³² Do Żarnowca, gdzie zaczynał się rejon zakwaterowania wojsk pruskich, jest z Tarnawy około 20 km.. Wojska pruskie nie były zebrane, osłabione brakiem urlopowanych, nie było jeszcze króla pruskiego, który mógł, nie oglądając się na nikogo, podjąć decyzję udziału w bitwie. Gdyby nawet gen. Favrat decyzję tę powziął, to do bitwy nie wszedłby wcześniej niż po 24 godzinach, kiedy wedle wszelkiego prawdopodobieństwa bitwa byłaby rozstrzygnięta i trzeba byłoby wszczynać nową. Tymczasem Naczelnik pozwolił odejść Denisowowi w kierunku Szczekocin i nie tylko nie poszedł za nim, ale znowu cofnął się do Jędrzejowa. Stracone zostały cztery dni i duży wysiłek marszowy. Być może, czekał na zapowiedziane posiłki z Warszawy. Pewien szczegół organizacyjny w przemarszach zasługuje na uwagę: wydaje się, że do 3 czerwca, do ponownego pobytu w Jędrzejowie, siły polskie zachowały swój podział na dwie dywizje — Naczelnika i gen. Grochowskiego, wykorzystywały dwie równoległe trasy marszu, kwaterowały osobno. Dopiero po wyruszeniu 4 lub 5 czerwca z Jędrzejowa marsz odbywa się jedną kolumną, organizacyjnie nie widzimy już pod Szczekocinami dywizji gen. Grochowskiego. Wydaje się, że nie dowodził on nawet taktycznym zgrupowaniem, lecz tylko

³² *Studia i materiały do historii wojskowości, Tom 8*, Jan Wimmer, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962r. str. 161-162

swoim I Regimentem Piechoty, choć może dowodził w centrum. W czasie łączy się ta zmiana z bezowocnym czterodniowym pobytom wojsk polskich w rejonie Krzęcice — Deszna i utraconą świetną okazją zniszczenia korpusu Denisowa. Niestety, w źródłach nie ma na ten temat bliższych wiadomości. Są tylko późniejsze echa w niechętnych o Grochowskim wypowiedziach Paszkowskiego, który znał poglądy Naczelnika, a nie mógł mieć osobistych zadrażeń z Grochowskim. Śmierć gen. Grochowskiego na polu bitwy i zasada *de mortuis nihil nisi bene* może przyczyniły się do milczenia na ten temat³³.

3 czerwca Kościuszko wraca z powrotem do Jędrzejowa³⁴. W Jędrzejowie i okolicy Kościuszko wraz ze swymi głównymi siłami obozował do 5 czerwca. Strona polska zajmując rejon Jędrzejowa osłaniała woj. sandomierskie i Kraków, gdzie trwał pobór, formowanie milicji i organizowanie pospolitego ruszenia. Denisow posiadał coraz pewniejsze oparcie w wojskach pruskich, które koncentrowały się pod jego osłoną do otwartej już interwencji przeciwko Rzeczypospolitej. Denisow silniejszy jakościowo oraz ogniowo, ale słabszy liczebnie unikał po lekcji racławickiej powtórzenia błędu Tormasowa. Kościuszko przeważał liczbą ludzi, byli to jednak w znacznym stopniu świeżo wcieleni rekruci. Miał słabszą artylerię, a armia jako całość była jeszcze mało sprawna w ręku dowódcy, nie mógł więc prowadzić bitwy zaczepnej. Denisow oprócz tego był w o tyle wygodniejszej sytuacji, iż stojący w pobliżu Favrat obiecywał go wesprzeć, gdyby Polacy narzucili bitwę. Sam bowiem jeszcze czekał na króla, który miał przybyć za kilka dni. Denisow zapewne wolał nie ryzykować bitwy również z tego powodu, iż armia pruska nie była jeszcze w pełni skoncentrowana, a z drugiej strony miał przesadne wiadomości o siłach przeciwnika. Dlatego w ciągu następnych dni obaj dowódcy bacznie się obserwują i przeprowa-

³³ *Studia i materiały do historii wojskowości, Tom 8*, str. 161-162

³⁴ *Tadeusz Kościuszko w historii i tradycji*, Jan Stanisław Kopczewski, Państwowe Zakłady Wydawn., Szkolnych, 1968, str. 22

dzają manewry mające na celu narzucenie przeciwnikowi bitwy zaczepnej z równocześnie starannym wybieraniem dla siebie pozycji obronnej³⁵.

W okolicy Jędrzejowa do Kościuszki przybyło 5 regimentów piechoty liczące 4415 głów i 1993 jeźdźców z kawalerii narodowej i dwóch pułków przedniej straży, razem 6408 ludzi. Przyprowadził ich Grochowski za co otrzymał rangę generała-majora komenderującego. Razem Kościuszko miał ponad 10 000 regularnego wojska, około 3500 kosynierów i wielu nowo powołanych i niewyszkolonych rekrutów³⁶.

Z obozu pod Wodzisławiem Kościuszko wydał dnia 25 maja rezolucję na raport Komisji Porządkowej województwa Brzeskiego; a z obozu pod Krzęciami, dnia 2 czerwca, ogłosił odezwę do Litwinów, w której zaklina ich z rzewnością sobie właściwą, „*aby zapomnieli o wszystkich względach i widokach (miejscowych), a mieli tylko na względzie i widoku zbawienie Ojczyzny*”; aby, „*oraz jednością i (wspólną) energią przyczyniali się do pomnożenia sił całego kraju*”³⁷. W powstaniu brało udział wielu mieszkańców ziemi jędrzejowskiej, w tym Stefan Dembowski, dziedzic majątku Potok, jeden z najbliższych współpracowników Kościuszki, desygnowany na jego następcę w razie jego śmierci.

5 czerwca główne siły Kościuszki przesunęły się z rejonu Jędrzejowa przez Sieńsko w kierunku Szczekocin, gdzie następnego dnia doszło do bitwy. Po drodze w Trzcińcu spotkał się Kościuszko z Grochowskim, który ze swą dywizją kwaterował w pobliżu, i ku wieczorowi połączonymi siłami stanął między wsiami Hebdzie i Rawką³⁸. Ciężkie tabory Kościuszko odesłał do Małogoszczy aby nie przeszkadzały w

³⁵ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str. 159

³⁶ *Kim I Czem Był Kościuszko*, Tadeusz Korzon, wyd. Gebethner i Wolff, 1907, str. 133

³⁷ *Tadeusz Kościuszko jego odezwy i raporta: uzupełnicne cenniejszei aktami odnoszącemi się do powstania narodowego 1794*, Tadeusz Kościuszko, 1918, str. 189

³⁸ *Tadeusz Kościuszko, 1746-1817*, Karol Koźmiński, 1973, str. 141

ewentualnym odwrócenie³⁹. Denisow opóźniał marsz polskiej awangardy, atakując ją z boku w lesie między Rawką a Sieńskiem. Mimo to polska straż przednia przeszła las. Wówczas Denisow wyprzedził polską awangardę i połączywszy się z trzecim pułkiem kozackim zasłonił dostęp do Szczekocin. Koło południa zaczęły pod Rawkę podchodzić główne siły polskie. Przeszły one 25–30 km. Kolumna marszowa musiała wynosić 10–12 km, a więc ostatnie oddziały nadeszły po 3 godzinach. Ze względu na znaczną ilość niewyszkolonego żołnierza ostateczne rozwinięcie się i uszykowanie do bitwy musiało nastroić duże trudności, gdyż dopiero przed wieczorem (ok. godz. 18) zostało ukończone. Działania te osłaniał wysunięty pod Przybyszów oddział 300–400 jazdy. Kozacy początkowo obawiając się ognia polskiej artylerii rozsypali się. Następnie jednak stoczyli z Polakami pomyślną dla siebie utarczkę⁴⁰.

W dniu 6 czerwca 1794 roku wojska polskie stoczyły bitwę pod Szczekocinami przeciwko połączonym siłom armii rosyjskiej i pruskiej. Po kilku godzinach krwawych walk bitwa zakończyła się klęską wojsk polskich. Zginęli w niej generałowie: Józef Wodzicki i Jan Grochowski; śmiertelnie ranny został słynny chorąży grenadierów krakowskich Bartosz Głowacki⁴¹.

7 czerwca : przez Oksę Kościuszko wraz ze swoimi głównymi siłami cofa się pod Małogoszcz. 9 czerwca: przez Chęciny dociera do Kielc, 10 czerwca: staje pod Zagnańskiem⁴². W Małogoszczy Kościuszko wraz ze swoim sztabem zamieszkał na plebanii wzniesionej w

³⁹ *Kościuszko: opowieść*, str. 140

⁴⁰ Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku

⁴¹ *Kronika powstań polskich 1794-1944*, Marian B Michalik (red.), Eugeniusz Duraczyński (oprac.), Warszawa: Wydawnictwo Kronika, 1994, str. 42

⁴² *Tadeusz Kościuszko w historii i tradycji*, Jan Stanisław Kopczewski, Państwowe Zakłady Wydaw, Szkolnych, 1968, str. 22

początkach XVII wieku przez Jakuba Chrostkowicza⁴³. Niezajęte przez naczelnika pomieszczenia budynku zamieniono na lazaret (wśród rannych był Bartosz Głowacki). Tu też zmarli od ran odniesionych w bitwie pod Szczekocinami generałowie Jan Grochowski i Józef Wodzicki⁴⁴, zostali oni pochowani przez miejscowego proboszcza⁴⁵. W Małogoszcu Kościuszko wydał „Doniesienie do Rady narodowej po bitwie pod Szczekocinami ” ⁴⁶. Odwrót oddziałów Kościuszki od Szczekocin na Małogoszcz, Kielce aż do Piaseczna osłaniał Józef Dembowski⁴⁷.

Po przegranej pod Szczekocinami i wycofaniu się wojska Kościuszki, na ziemi polskie wkroczyły wojska nieprzyjaciela. Marsz wrogiego wojska odbywał się w trzech kolumnach: w I kolumnie Rosjanie pod Denisowem szli przez Jędrzejów; w II król pruski Fryderyk Wilhelma z głównymi siłami jeszcze 10 czerwca dotarł do Sędziszowa; w III – gen. Elsner osiągnął Wodzisław. Nazajutrz, 11 czerwca, król pruski posunął się pod Wrocierz, natomiast Elsnerowi kazał iść na Kraków, aby przyspieszyć i zapewnić jego zdobycie. Dopiero 12 czerwca król przesunął się na ostateczne stanowiska. Kwaterę swą umieścił na 10 dni w Michałowie⁴⁸. Wojska obozując w tej okolicy zniszczyły doszczętnie zboże na polach i ukradły zapasy ze spichlerzy. Zniszczono też okoliczne kościoły i dwory⁴⁹. We Wrocierzu został zniszczony modrzewiowy kościół.

⁴³ *Mówią, wieki: magazyn historyczny, Tom 16*, Państwowe Zakłady Wydawn. Szkolnych, 1973, str. 34

⁴⁴ Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim, Wiśniewski, 1930, str. 107.

⁴⁵ *Mówią, wieki: magazyn historyczny, Tom 16*, str. 34

⁴⁶ *Tadeusz Kościuszko: to jest biografia tego bohatera*, Constantin Karl Falkenstein, 1831, str. 215

⁴⁷ *Opisanie sejmu ekstraordinaryjnego podziałowego roku 1793 w Grodnie*, Antoni Trębicki, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967, str. 555

⁴⁸ *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku*, str.215

⁴⁹ <http://www.michalow.pl/index.php?c=article&id=6&print=1>

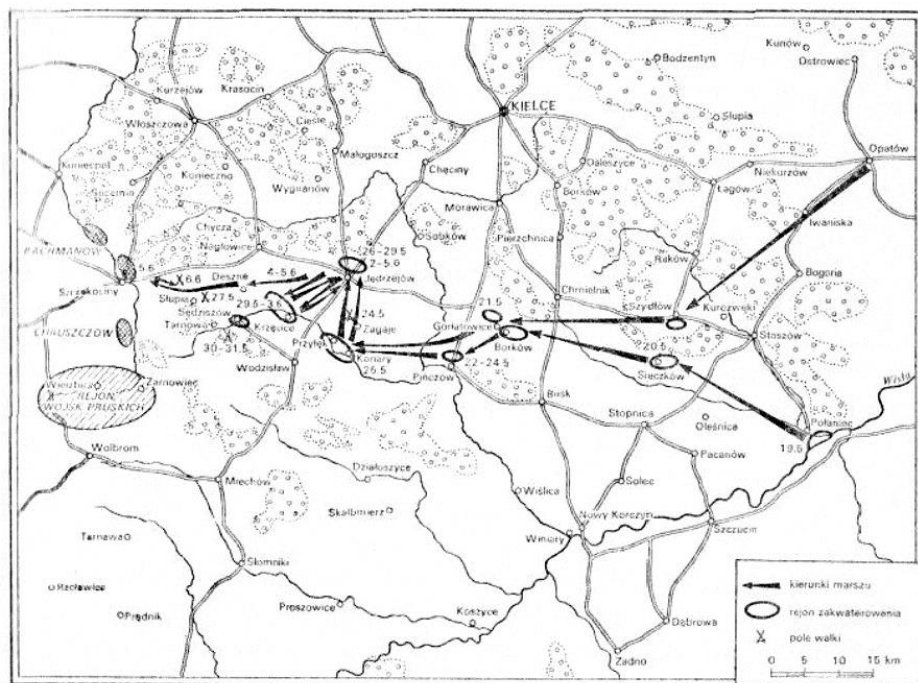
Skład dywizji Kościuszki w maju 1794 roku

Wyszczególnienie	Batalionów	Szwadronów	Dział	Liczba ludzi
Inżynierów	—	—		24
Artyleria	—	—	20 ^a	176
Piechota	2			
2 regiment piechoty	2	—	—	913
3 " "	2	—	—	993
6 " "	2	—	—	832
7 " "	1(?)	—	—	487
9 " "	1	—	—	323
1 " grenadierów krakowskich	2(?)	—	—	846
2 " " " "	1	—	—	550
korpus grenadierów gen. mjr. Toczyńskiego	?	—	—	262
korpus strzelców płk. Dembowskiego	—	—	—	49
batalion strzelców mjr. Biegańskiego	0,5	—	—	200
Razem	11,5(?)	—	—	5445
Kawaleria				
I Wielkopolska BKN	—	9	—	596
II Małopolska BKN	—	11	—	661
korpus towarzyski kawalerii narodowej	—	2	—	203
4 pułk przedniej straży	—	2	—	107
Razem	—	24	—	1567
Ogółem	11,5(?)	24	20	7012

Źródło: AGAD, AKP, ks. 252, k. 5—6, 8—16, 19—20, 22—25.

^a Artyleria: 9 armat 6-funtowych, 3 armaty 3-funtowe, 5 jednorożów 8-funtowych, 2 jednorożi 4-funtowe.

"Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku" (autor Stanisław Herbst)

6. Działania polskie poprzedzające bitwę pod Szczekocinami.

"Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku" (autor Stanisław Herbst)

Bibliografia:

- **Czasopismo polonii w USA „Zgoda” 11 maj 1905r.** – wspomnienia Bolesława Anca
- **Dawno temu na Ponidziu**, Tomasz Jaklewicz, Drukarnia Panzet Krzysztof Zatorski, 2013
- **General Józef Zajączek: 1752-1826**, Jadwiga Nadzieja, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1975,
- **Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim**, Wiśniewski, 1930,
- **Insurekcja kościuszkowska**, Mirosław Frančić, Krajowa Agencja Wydawnicza Kraków, 1988,
- **Kim I Czem Był Kościuszko**, Tadeusz Korzon, wyd. Gebethner i Wolff, 1907,
- **Kościuszko: opowieść**, Karol Koźmiński, Wiedza Powszechna, 1963,
- **Kronika powstań polskich 1794-1944**, Marian B Michalik (red.), Eugeniusz Duraczyński (oprac.), Warszawa: Wydawnictwo Kronika, 1994,
- **Księżę Józef**, Adam Mieczysław Skałkowski, wyd. Katolik, 1913,
- **Księcia Eustachego Sanguszki: pamiętnik, 1786-1815**, 1876,
- **Mówią, wieki: magazyn historyczny, Tom 16**, Państwowe Zakłady Wydawn. Szkolnych, 1973,
- **Opisanie sejmu ekstraordynaryjnego podziałowego roku 1793 w Grodnie**, Antoni Trębicki, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967,
- **Powstanie kościuszkowskie 1794**, Bartłomiej Szyncler.
- **Studia i materiały do historii wojskowości, Tom 8**, Jan Wimmer, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962r.
- **Sukmana i krzyż: studia z dziejów insurekcji kościuszkowskiej: zagadnienia militarne i organizacyjne, udział duchowieństwa, legenda Naczelnika**,

Jan Ziółek, Wydaw. Tow. Nauk. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1990,

- **Tadeusz Kościuszko jego odezwy i raporta: uzupełnione cenniejszemi aktami odnoszącymi się do powstania narodowego 1794**, Tadeusz Kościuszko, 1918,
- **Tadeusz Kościuszko w historii i tradycji**, Jan Stanisław Kopczewski, Państwowe Zakłady Wydaw. Szkolnych, 1968,
- **Tadeusz Kościuszko, 1746-1817**, Bartłomiej Szyndler, 1991,
- **Tadeusz Kościuszko: to jest biografia tego bohatera**, Constantin Karl Falkenstein, 1831,
- **Wokół sporów i polemik: seria druga - Tom 1**, Jerzy Łojek Wydaw. Lubelskie, 1984,
- **Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku**, Stanisław Herbst, Wydawnictwo Książka i Wiedza, 1983,
- **Zapiski Chruszczowych 1794r.** Sankt Petersburg, 1820,
- **Zwycięstwo czy klęska: w 190 rocznicę powstania**, Henryk Kocój, 1984,
- **Денисов, Русская старина XI**, Sankt Petersburg, 1874,
- <http://dariuszkalina.pl/2013/09/29-11-2011-zabytek-uratowany-na-dworze-w-ludyni/>
- <http://www.michalow.pl/index.php?c=article&id=6&print=1>